

Commissie voor de
milieueffectrapportage

Dijkversterking Fort Everdingen - Ravenswaaij

**Advies over reikwijdte en detailniveau van het milieueffect-
rapport**

21 juli 2010 / rapportnummer 2440-35

1. HOOFDPUNTEN VAN HET MER

Tussen Fort Everdingen en Ravenswaaij voldoen delen van de dijk aan de zuidoever van de Lek niet aan de wettelijke veiligheidseisen. Delen van de dijk zijn niet hoog en/of niet sterk genoeg. Het gaat om 11,3 km waar de dijk versterkt moet worden. Hiervoor stelt het Waterschap Rivierenland een dijkversterkingsplan op, dat moet worden goedgekeurd door Gedeputeerde Staten van Gelderland. Voor de goedkeuring van dit plan wordt de procedure voor milieueffectrapportage (m.e.r.) doorlopen.

De Commissie voor de m.e.r. (hierna 'de Commissie')¹ beschouwt de volgende punten als essentiële informatie in het milieueffectrapport (MER). Dat wil zeggen dat voor het meewegen van het milieubelang in de besluitvorming het MER in ieder geval onderstaande informatie moet bevatten:

- een beschrijving van het voornemen;
- een onderbouwing van de alternatieven en de rol die de milieuaspecten daarin spelen;
- een beschrijving van de landschappelijke en cultuurhistorische waarden, de gevolgen van de dijkversterking daarvoor en van maatregelen die getroffen kunnen worden om de landschappelijke inpassing te optimaliseren en negatieve gevolgen voor cultuurhistorie te minimaliseren;
- een beschrijving van beschermde dier- en plantensoorten die in de uiterwaarden en binnendijks voorkomen en van de effecten die deze soorten kunnen ondervinden. Bovendien een beschrijving van de wijze waarop in het project kansen voor natuurontwikkeling worden gewogen en benut;
- een beschrijving van de mogelijkheden voor de inrichting van het buitendijkse gebied dat ontstaat als de dijk bij Culemborg binnenwaarts wordt verlegd;
- een goede en publieksvriendelijke samenvatting, net als in de startnotitie voorzien van overzichtelijk en 'leesbaar' kaartmateriaal.

Geef aan in hoeverre geleerd kan worden van ervaringen en/of evaluaties van recente dijkversterkingen die in uitvoering zijn of uitgevoerd zijn, bijvoorbeeld aan de overkant van de rivier.²

In de volgende hoofdstukken geeft de Commissie in meer detail weer welke informatie in het MER moet worden opgenomen. De Commissie bouwt in haar advies voort op de startnotitie. Dat wil zeggen dat in dit advies niet wordt ingegaan op de punten die naar de mening van de Commissie in de startnotitie voldoende aan de orde komen.

---

¹ Voor de samenstelling van de werkgroep van de Commissie m.e.r., haar werkwijze en verdere projectgegevens, zie bijlage 1 bij dit advies. Projectgegevens en bijbehorende stukken, voor zover digitaal beschikbaar, zijn ook te vinden via www.commissiemer.nl onder *adviezen*. In bijlage 2 vindt u de zienswijzen die de Commissie bij haar advisering heeft betrokken.

² Ook het Q-team Ruimte voor de Rivier wijst op het belang van recente ervaringen met het voltooide verzwaringprogramma voor (details in) het nieuwe ontwerp.

2. ACHTERGROND EN BESLUITVORMING

2.1 Achtergrond, probleemstelling en doel

De startnotitie geeft in §2.3 de doelstelling van het plan weer. Primair is dit de veiligheid van de dijk voor ten minste vijftig jaar bewerkstelligen. Secundair is dit het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit.

In de startnotitie wordt aangegeven dat de dijk op de meeste plekken niet aan de veiligheidseisen voldoet door hoogtetekort en/of een stabiliteitsprobleem. De veiligheidsnorm voor de grote rivieren is een gemiddelde overschrijdingskans van de hoogste waterstand van eens in de 1250 jaar. Geef in het MER per dijkvak aan hoe groot de urgentie van het veiligheidsprobleem tussen Fort Everdingen en Ravenswaaij is: wat is zonder dijkversterking de kans op een overstroming?³

Geef in het MER ook per dijkvak gedetailleerder dan in de startnotitie aan wat het probleem is.⁴

Schets in het MER, net als in de startnotitie, de relatie van het voornemen met de planologische kernbeslissing (PKB) Ruimte voor de Rivier, het Nationale Waterplan en het daarin verwerkte advies van de Commissie Veerman. Geef aan welke projecten in het plangebied nog meer plaatsvinden in het kader van de PKB.

2.2 Beleidskader en te nemen besluiten

In §7.3 van de startnotitie is de wet- en regelgeving en het beleid opgesomd waarmee rekening gehouden moet worden bij de besluitvorming over de dijkversterking. Geef in het MER aan of de in de startnotitie geschetste principeoplossingen of alternatieven passen binnen de randvoorwaarden uit deze wet- en regelgeving en dit beleid.

In aanvulling op §7.3 dient rekening gehouden te worden met de Wet op de bodembescherming en de Monumentenwet 1988. Ook de Ontgrondingenwet kan van toepassing zijn, in het geval ontgrond moet worden ten behoeve van de dijkversterking.

Geef een volledig en samenhangend beeld van de (vervolg)besluiten, vergunningen en ontheffingen die noodzakelijk zijn voor het uitvoeren van de dijkversterking, en van de instanties die daarvoor bevoegd gezag zijn.

---

³ Ook in zienswijze 2 wordt hierom gevraagd.

⁴ Tijdens het bezoek dat de Commissie aan de locatie heeft gebracht, leek het aangeduide probleem soms niet mogelijk te kunnen zijn op de betreffende locatie. Bijvoorbeeld piping op een locatie waar eerder een damwand is geplaatst.

3. VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN ALTERNATIEVEN

3.1 Algemeen

Geef inzicht in de activiteiten die plaatsvinden in de realisatiefase (aanleg/inrichting) en de eindsituatie (gebruik, beheer en onderhoud). Besteed aandacht aan de fasering en doorlooptijd van de uitvoering.

3.2 Alternatieven

In §5.1 van de startnotitie wordt aangegeven dat de vorming van alternatieven in drie stappen gebeurt. De Commissie kan zich vinden in deze aanpak. Ga ook in op de vraag of een binnendijkse verlegging van de dijk een principeoplossing kan zijn.

Bij het ontwikkelen van het voorkeursalternatief en het meest milieuvriendelijke alternatief kan gebruik gemaakt worden van de goede Handreiking Ruimtelijke kwaliteit [H+N+S, 2009) aangevuld met de inzichten op basis van de historische betekenis van de individuele panden, andere cultuurhistorische waarden en natuurwaarden.

Besteed verder bij het uitwerken van het voorkeursalternatief, met name als zich knelpunten voordoen, aandacht aan:

- de mogelijkheid om meer overslag dan het overslagcriterium (1 l/m/s) toe te laten door bijvoorbeeld het binnentalud overslagbestendig te maken;
- het toepassen van innovatieve dijkverbeteringmethoden, zoals daar ook mee wordt geëxperimenteerd bij andere dijktrajecten. Geef aan of er ook innovatieve (buitendijkse) dijkverbeteringmethoden bestaan voor dit dijktraject en motiveer waarom deze methoden wel of niet verder worden uitgewerkt in het MER. Denk bijvoorbeeld aan het buitendijks ingraven van een kleilaag;
- innovatief dijkbeheer. Het waterschap streeft naar uniform dijkbeheer. De Commissie adviseert in het geval van knelpunten te onderzoeken of een andere, eventueel innovatieve wijze van dijkbeheer mogelijk is.⁵

Ga, net als bij dijktraject Rijswijk-Opheusden, in op de uitbreidbaarheid van alternatieven ten behoeve van toekomstige dijkversterkingen.

3.2.1 Culemborg aan de Lek

In de startnotitie staat dat het project Culemborg aan de Lek, onder andere bestaande uit een binnenwaartse dijkverlegging, als variant wordt meegenomen in het MER. De Commissie kan zich hier goed in vinden. Het is beter dit project mee te nemen in het grotere project van de dijkversterking dan dit als apart project te benaderen.⁶

Geef aan welke mogelijkheden bestaan voor de inrichting van het buitendijkse gebied dat bij realisatie van deze variant ontstaat. Besteed daarbij aandacht aan het herkenbaar houden van het oude dijktracé.⁷

---

⁵ Een van de hoofdpunten uit het advies van het Q-team Ruimte voor de Rivier is ook: "Bekijk, alvorens functionele ontwerpeisen te maken, nog eens goed waarop de beheerderswensen zijn gebaseerd en of er innovatieve beheermogelijkheden zijn".

⁶ In zienswijze 4 wordt gesteld dat de projecten "onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden".

⁷ Zie ook zienswijze 3.

Geef aan of de binnenwaartse dijkverlegging kan dienen als riviercompensatie voor eventuele buitendijkse oplossingen.

3.2.2 Voorkeursvolgorde

Op p. 23 van de startnotitie is een voorkeursvolgorde voor principeoplossingen gepresenteerd. Deze volgorde verschilt van de voorkeursvolgorde in de startnotitie voor het aangrenzende dijktraject Rijswijk-Opheusden (p. 22). Geef in het MER een heldere, gemotiveerde voorkeursvolgorde.

3.2.3 Tussenvakken

Het dijktraject kent tussenvakken die op dit moment niet versterkt hoeven te worden. De Commissie heeft begrepen dat deze tussenvakken worden meegenomen in de zesjaarlijkse wettelijke toetsing, waarvan de definitieve resultaten in 2011 beschikbaar komen. Als uit de toetsing blijkt dat de tussenvakken versterkt moeten worden, worden zij meegenomen in de voorgestelde dijkversterking tussen Fort Everdingen en Ravenswaaij. Als blijkt dat de tussenvakken niet versterkt hoeven te worden, worden de tussenvakken alleen meegenomen in de voorgestelde dijkversterking als het gaat om kleine afstanden. De Commissie kan zich hierin vinden.

3.3 Meest milieuvriendelijk alternatief (mma)

In §6.3 van de startnotitie staat dat geen zelfstandig mma⁸ wordt ontwikkeld, maar dat bij voorkeur wordt aangesloten op het voorkeursalternatief. Het mma zal vooral onderscheidend zijn door het opnemen van niet wettelijk verplichte mitigatie en compensatie en het bewerkstelligen van meer netto positieve effecten op het milieu.

De Commissie adviseert om de volgende aspecten te betrekken bij de ontwikkeling van het mma:

- een milieuvriendelijke wijze van aanleg en het benutten van milieuvriendelijke (bekledings-)materialen;
- het maximaal beperken van hinder in de realisatiefase;
- afwerking en beheer gericht op het vergroten van de natuur- en beleevingswaarde.

3.4 Referentie

Geef een beschrijving van de referentiesituatie waarmee de alternatieven worden vergeleken. De referentiesituatie bestaat uit de bestaande toestand van het milieu in het studiegebied en de te verwachten milieutoestand als gevolg van de autonome ontwikkeling.

Onder de autonome ontwikkeling wordt de toekomstige ontwikkeling van het milieu verstaan, zonder dat de voorgenomen activiteit of één van de alternatieven wordt gerealiseerd. Deze toekomstige milieusituatie bestaat uit de ontwikkeling van de huidige activiteiten in het studiegebied en van bekende nieuwe activiteiten.

---

⁸ De Commissie wijst er op dat het per 1 juli 2010 (inwerkingtreding Wet modernisering m.e.r.) geen wettelijk inhoudsvereiste meer is om een mma op te nemen in het MER. Wel dienen nog steeds alle redelijkerwijs in beschouwing te nemen alternatieven beschreven te worden.

Hoofdstuk 3 van de startnotitie geeft een eerste aanzet van de bestaande toestand van het milieu. Vul dit aan op het juiste detailniveau voor het maken van keuzes. Dit betekent bijvoorbeeld dat gedetailleerder in beeld moet worden gebracht welke (beschermd) flora en fauna zich op dit moment op en rond de dijk bevindt en wat de cultuurhistorische waarde is van de binnen- en buitendijkse zone langs de dijk, inclusief de panden op, aan en langs de dijk.

Geef in het MER aan of en waarom de verplaatsing en uitbreiding van de jachthaven⁹ en het Nationaal Project Nieuwe Hollandse Waterlinie¹⁰ wel of geen onderdeel uitmaken van de referentiesituatie. Geef aan of in dit kader 'werk met werk' gemaakt kan worden bij de uitvoering van de dijkversterking.

4. BESTAANDE MILIEUSITUATIE EN MILIEUGEVOLGEN

4.1 Algemeen

Om alternatieven goed te kunnen toetsen aan doelbereik en milieugevolgen adviseert de Commissie om de toetsingscriteria, waar mogelijk, kwantitatief en meetbaar te maken, bijvoorbeeld voor de milieuaspecten bodem, water en natuur.

Besteed aandacht aan de samenhang tussen de verschillende projecten die in het rivierengebied plaatsvinden (zie ook §2.1) en aan cumulatieve effecten van deze projecten gezamenlijk.

4.2 Bodem en water

Besteed in het MER aandacht aan:

- eventuele effecten op de kwaliteit van bodem en oppervlaktewater¹¹;
- de effecten op de grondwaterstromingen;
- grondverzet en de logistiek van aan- en afvoer van grond en eventueel hiervoor noodzakelijke depots;
- de mogelijkheden voor optimalisatie van de grondbalans van dit project in combinatie met andere projecten (bijvoorbeeld in het kader van Ruimte voor de Rivier)¹²;
- de wijze waarop omgegaan wordt met de aangetoonde en potentieel aanwezige bodemverontreinigingen;
- zettingen zowel ter plaatse van de dijk als in de directe omgeving ervan en de mogelijke gevolgen voor aanwezige bebouwing;
- mogelijke scheuren in de Beusichemse dijk in de gemeente Culemborg nabij de gemeente Buren;
- de afwatering van het Fort Everdingen.^{13,14}

---

⁹ Zie zienswijzen 3 en 4.

¹⁰ Zie zienswijze 7 en 8.

¹¹ Hier wordt aandacht voor gevraagd in zienswijze 6.

¹² Het Q-team Ruimte voor de Rivier wijst er ook op dat mogelijk gebruik gemaakt kan worden van grond die vrijkomt bij andere projecten binnen Ruimte voor de Rivier.

¹³ Op de laatste twee punten wordt gewezen in zienswijze 1.

¹⁴ Ook in zienswijze 8 wordt aandacht gevraagd voor de afwatering van Fort Everdingen.

In de startnotitie staat in tabel 6.1 dat na de dijkversterking geen effect zal optreden op oppervlaktewater. Hoewel het effect marginaal kan zijn, kan het wel optreden door verandering in de kwelstromen en eventueel door overslag van water over de dijk. Besteed hier aandacht aan in het MER.

4.3 Natuur

Geef aan welke kenmerkende habitats en soorten aanwezig zijn in het beïnvloede gebied en wat de autonome ontwikkeling van de natuur in het gebied is. Ga daarna in op de ingreep-effect relatie tussen de voorgenomen activiteit en de in het plangebied aanwezige natuurwaarden. Geef daarvoor aan voor welke kenmerkende dieren en planten aanzienlijke gevolgen te verwachten zijn, wat de aard van de gevolgen¹⁵ is en wat deze gevolgen voor de populaties betekenen. Beschrijf maatregelen die de negatieve gevolgen kunnen beperken of voorkomen. Maak hierbij onderscheid tussen gevolgen en maatregelen in de realisatie- en in de gebruiksfase. Geef bovendien aan welke kansen voor de natuur gecreëerd kunnen worden met het voornemen.¹⁶

Gebiedsbescherming

Beschrijf de mogelijke invloed van het voornemen op beschermde natuurgebieden. In de startnotitie staat dat binnen één kilometer van de dijk geen Natura 2000-gebieden zijn gelegen, maar in het beoordelingskader worden wel effecten op Natura 2000 als beoordelingscriterium genoemd. Maak duidelijk wat de status is van de natuur in het studiegebied.

De uiterwaarden zijn aangewezen als EHS-gebied. Geef op kaart aan waar deze gebieden zijn gelegen ten opzichte van de locaties van de dijkversterkingsmaatregelen. Beschrijf de 'wezenlijke kenmerken en waarden' van deze gebieden. Onderzoek welke gevolgen het initiatief op de actuele en potentiële kenmerken en waarden heeft. Voor de EHS geldt volgens de Nota Ruimte een 'nee-tenzij' principe. Geef aan hoe het 'nee-tenzij' principe provinciaal is uitgewerkt in een toetsingskader¹⁷. Beschrijf bij eventuele gevolgen welke mitigerende en eventueel compenserende maatregelen genomen kunnen worden. Bepaal ook wat de invloed van het voornemen is in cumulatie met andere activiteiten die in of in de nabijheid van de beschermde gebieden plaatsvinden.

Soortenbescherming¹⁸

Eind november 2009 heeft een ecologisch vooronderzoek plaatsgevonden. Hierin is duidelijk aangegeven welke potentiële knelpunten kunnen ontstaan door de verstoring van de dijkversterking. Ook wordt inzicht geboden in verspreidingsgegevens van soorten per kilometerhok. Geconcludeerd wordt dat aanvullend veldonderzoek nodig is. De Commissie onderschrijft dit. De verspreidingsgegevens zullen in groter detailniveau aanwezig moeten zijn om te voorkomen dat:

- beschermde soorten over het hoofd worden gezien;

---

¹⁵ Geef aan of het gaat om vernietiging van leefgebied door bijvoorbeeld ruimtebeslag, verstoring door bijvoorbeeld geluid, of verdroging of vernatting door verandering van de waterhuishouding.

¹⁶ Het Q-team Ruimte voor de Rivier wijst ook op kansen voor natuurontwikkeling, waarbij aandacht besteed moet worden aan kenmerkende vegetatie en beplanting van dijken en dijkbermen.

¹⁷ Per provincie is een toetsingskader en compensatieregeling EHS vastgesteld, dat in principe past binnen de nationale Nota Ruimte en de Spelregels EHS.

¹⁸ Op de website www.minlnv.nl/natuurwetgeving is uitgebreide informatie te vinden over de soortenbescherming, waaronder de systematiek van de Flora- en faunawet en de vereisten voor het verkrijgen van ontheffingen voor verboden handelingen.

- de aanwezigheid van een beschermde soort in een kilometerhok ten onrechte als knelpunt wordt gekwalificeerd. Wanneer de soort zich een kilometer van de dijk bevindt, hoeft dit waarschijnlijk geen knelpunt te zijn.

Geef in het MER aan welke door de Flora- en faunawet beschermde soorten in het plangebied voorkomen en welk beschermingsregime voor de betreffende soort geldt¹⁹. Ga in op de mogelijke gevolgen van het voornemen voor de beschermde soorten en bepaal daarbij of verbodsbepalingen overtreden kunnen worden, zoals het verbod op het verstoren van een vaste rust- of verblijfplaats²⁰. Geef indien verbodsbepalingen overtreden kunnen worden aan welke invloed dit heeft op de staat van instandhouding van de betreffende soort. Beschrijf maatregelen die eventuele aantasting kunnen beperken of voorkomen, zoals het uitvoeren van werkzaamheden buiten kwetsbare perioden voor soorten.

4.4 Woon- en leefmilieu en verkeersveiligheid

Geef in het MER inzicht in de gevolgen van de alternatieven voor de woon- en leefomgeving. Ga daarbij in op het aantal woningen en/of andere gebouwen dat moet worden verplaatst of gesloopt. Bespreek tevens de mate van (geluid)hinder van de aanleg voor omwonenden, landbouw en recreatie, en op de verkeerscirculatie, verkeersveiligheid en de bereikbaarheid van woningen en aanliggende percelen.

Er wordt naar gestreefd om tegelijkertijd met de dijkversterking ook de verkeersveiligheid op de dijk te verbeteren.²¹ Geef aan in hoeverre dit bereikt kan worden door doorgaand verkeer te verbieden op de dijk en de dijk dus alleen nog maar toegankelijk te maken voor bestemmings- en fietsverkeer.²²

Geef aan of de alternatieven invloed kunnen hebben op het scheepvaartverkeer.²³

4.5 Landschap en cultuurhistorie

Geef een beschrijving én waardering van de landschappelijke en cultuurhistorische waarden in het studiegebied. Ga hierbij uit van hoofdstuk 3 van de startnotitie, de daarin genoemde Handreiking Ruimtelijke kwaliteit (H+N+S, 2009) en het archeologisch onderzoek (RAAP, 2009).

4.5.1 Landschap

- Beschrijf en waardeer de landschappelijke structuren, met name het kenmerkende karakter (kernkwaliteiten, zie H+N+S, 2009), de gaafheid en de zeldzaamheid van het landschapstype en de samenhang. Bepaal ook de

---

¹⁹ Op grond van de Flora- en faunawet en de daarop gebaseerde algemene maatregelen van bestuur en ministeriële regelingen bestaan er vier verschillende beschermingsregimes. Welk regime van toepassing is, is afhankelijk van de groep waartoe de soort behoort. Er wordt onderscheid gemaakt tussen de volgende categorieën: tabel 1 (algemene soorten), tabel 2 (overige soorten), tabel 3 (Bijlage IV Habitatrictlijn-/ bijlage 1 AMvB-soorten) en vogels.

²⁰ De verbodsbepalingen zijn opgenomen in art. 8 (planten) en 9 - 12 (dieren) van de Flora- en faunawet.

²¹ In zienswijze 1 worden de knelpunten op het gebied van verkeersveiligheid benadrukt.

²² Het Q-team Ruimte voor de Rivier wijst op de eventuele mogelijkheid om gebruik te maken van de binnendijkse regionale wegen.

²³ Zie zienswijze 6.

ruimtelijk-visuele waarde van het (dijk)landschap, zoals de openheid of beslotenheid, diversiteit en de zichtrelaties.

Overigens moet kernkwaliteit 2 ‘continue structuur’ genuanceerd worden. Deze continue structuur is ontstaan door voorgaande, redelijk recente dijkversterkingen en heeft daarmee minder cultuurhistorische waarde.

- Beschrijf indien relevant de waarde van de vormen in het landschap (aardkundige waarden zoals donken, wielen en stroomruggen), die worden bepaald door de mate waarin het natuurlijk systeem als vorm afleesbaar is en dus zichtbaar is in het landschap.

4.5.2 Cultuurhistorie

- Beschrijf en waardeer²⁴ de historische geografische waarden (historisch landschap)²⁵. Besteed daarbij met name aandacht aan de historische gebouwen (waaronder monumenten) en aan de aansluitingen van de dijk op de forten Everdingen en Het Spoel.²⁶ Maak daarbij waar nodig ook gebruik van de cultuurhistorische waardenkaart van de provincie Gelderland.
- Beschrijf de archeologische (verwachtings)waarden en waardeer de bekende archeologische vindplaatsen mede op basis van het onderzoek van RAAP (2009). De Commissie kan zich grotendeels vinden in de conclusies ten aanzien van archeologisch vervolgonderzoek in tabel 2 van dit rapport. Zij merkt wel op dat het dijklichaam zelf ook een archeologische waarde heeft, als weerslag van de geschiedenis van de dijk. Bij afgraving van delen van de oude dijk, bijvoorbeeld bij buitenwaartse versterking, wordt archeologische begeleiding, in het bijzonder het documenteren van het dijkprofiel, aangeraden.

4.5.3 Effecten

Beschrijf welke invloed het voornemen op de aldus vastgestelde waarden kan hebben. Bepaal zowel de positieve als de negatieve effecten op de beschreven landschappelijke en cultuurhistorische waarden. Ga daarbij in ieder geval in op:

- de mogelijke verstoring of verbetering van het dijklandschap en de verandering die dit kan hebben voor de beleefde kwaliteit. Denk daarbij onder andere aan de zichtbaarheid en herkenbaarheid van elementen alsmede de ruimtelijk-visuele waarde;
- het op elkaar laten aansluiten van verschillende deeloplossingen waar de continuïteit en de geometrie van de dijk in het geding zijn;
- de mogelijke veranderingen in de mate van samenhang (ensemblewaarde) van het dijklandschap (lintbebouwing-dijk);
- de mogelijke vernietiging of versterking van (onderdelen van) het dijklandschap (met name woningen) en de verandering die dit kan veroorzaken in de fysieke kwaliteit van elementen (de gaafheid) of de inhoudelijke kwaliteit ervan (zeldzame, informatieve of representatieve elementen);
- de verdroging of vernatting en de verandering die dat kan veroorzaken in de conservering van eventueel bodemarchief of funderingen van historische bebouwing.

---

²⁴ Besteed daarbij zowel aandacht aan de beleefde, fysieke als de inhoudelijke kwaliteit van elementen, lijnen en patronen. Zie bijvoorbeeld ook de handreiking van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed ‘cultuurhistorie in m.e.r. en MKBA’.

²⁵ Zie ook zienswijze 2.

²⁶ Zie ook zienswijze 1.

Geef aan hoe bij planontwikkeling en uitvoering rekening zal worden gehouden met aanwezige waarden (kernkwaliteiten). Ondersteun de beschrijving en effectbepaling met helder beeldmateriaal.

In het beoordelingskader, tabel 6.1 van de startnotitie, wordt gesteld dat er geen effect zou zijn na versterking van de dijk op de historische bouwkundige waarden. Dit lijkt de Commissie onjuist.²⁷

5. OVERIGE ASPECTEN

De Commissie adviseert om in de maatschappelijke kosten-batenanalyse voor de dijkversterking ook nadrukkelijk aandacht te besteden aan de maatschappelijke waarde van de omgeving, zoals de natuurwaarde en cultuurhistorische waarde.

Voor de onderdelen 'vergelijking van alternatieven' en 'leemten in milieu-informatie' heeft de Commissie geen aanbevelingen naast de wettelijke voorschriften.

Verduidelijk het voornemen door, waar mogelijk, gebruik te maken van kaartmateriaal, foto's en andere visualisaties. Maak gebruik van recent topografisch kaartmateriaal met een duidelijke legenda en goed leesbare topografische namen.

De Commissie wijst op het belang van een goed (zelfstandig) leesbare samenvatting met het oog op de communicatie richting derden.

Besteed in de aanzet tot het evaluatieprogramma aandacht aan het herstel en de ontwikkeling van de dijkvegetaties.

---

²⁷ Ook de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, zienswijze 5, wijst hierop.

BIJLAGE 1: Projectgegevens reikwijdte en detailniveau MER

Initiatiefnemer: Waterschap Rivierenland

Bevoegd gezag: Gedeputeerde Staten van de provincie Gelderland

Besluit: Goedkeuring van het projectplan voor de dijkversterking

Categorie Gewijzigd Besluit m.e.r.: C12.2

Activiteit: Dijkversterking

Procedurele gegevens:

aankondiging start procedure in de Staatscourant van: 14 juni 2010

ter inzage legging startnotitie: 17 juni 2010 tot en met 14 juli 2010

adviesaanvraag bij de Commissie m.e.r.: 14 juni 2010

advies reikwijdte en detailniveau uitgebracht: 21 juli 2010

Samenstelling van de werkgroep:

Per project stelt de Commissie een werkgroep samen bestaande uit enkele deskundigen, een voorzitter en een werkgroepsecretaris. De werkgroepsamenstelling bij het onderhavige project is als volgt:

ir. L.D. Boom

dr. R.S.E.W. Leuven

drs. H.G. Ouwerkerk (voorzitter)

mr. drs. M.A. Poortinga (werkgroepsecretaris)

dr. J. Renes

Werkwijze Commissie bij opstellen advies voor de inhoud van het MER:

In dit advies geeft de Commissie aan welke onderwerpen naar haar mening behandeld dienen te worden in het MER en met welke diepgang. De Commissie neemt hierbij de startnotitie als uitgangspunt. Om zich goed op de hoogte te stellen van de situatie en relevante omstandigheden legt de Commissie in de meeste gevallen een locatiebezoek af.

Zie voor meer informatie over de werkwijze van de Commissie www.commissiemer.nl op de pagina *Commissie m.e.r.*

Betrokken documenten:

De Commissie heeft de volgende documenten betrokken bij haar advisering:

- Verslag van extra overleg van de projectgroep en Q-team-overleg "Dijkverbeteringen Rivierenland, 18 september 2009,
- Brief van Programmadirectie Ruimte voor de Rivier aan Waterschap Rivierenland betreffende advies naar aanleiding van 2^e bezoek van Q-team aan dijkversterkingen Rivierenland, 28 januari 2010,
- Reactie van Programmadirectie Ruimte voor de Rivier aan Waterschap Rivierenland betreffende PDR-standpunt naar aanleiding van Q-team advies, 1 april 2010.
- Ecoconsultancy, Ecologisch vooronderzoek dijkversterkingprojecten voor Ruimte voor de Rivier en Hoogwaterbeschermingsprogramma (Neder-Rijn, Lek, Steurgat, Bergsche Maas), Eindrapportage 16 november 2009.
- H+N+S, Dijkversterking Fort Everdingen – Arnhem (dijkkring 43), Handreiking Ruimtelijke Kwaliteit, januari 2010

- RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., Archeologisch onderzoek ten behoeve van de Startnotitie m.e.r. van de dijkversterking Ruimte voor de Rivier en Hoogwaterbeschermingsprogramma, 10 december 2009.

De Commissie heeft kennis genomen van de zienswijzen en adviezen, die zij van het bevoegd gezag heeft ontvangen. Dit advies verwijst naar een reactie als die nieuwe inzichten naar voren brengt over specifieke lokale milieumomstandigheden of te onderzoeken alternatieven. Een overzicht van de zienswijzen en adviezen is opgenomen in bijlage 2.

BIJLAGE 2: Lijst van zienswijzen en adviezen

1. Gemeente Culemborg, Culemborg
2. J. Voorberg, Apeldoorn
3. C.W. Raven, Culemborg
4. F. Blommers – van Buchem, Culemborg
5. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort
6. Rijkswaterstaat Oost-Nederland, Arnhem
7. Nationaal Project Nieuwe Hollandse Waterlinie, Utrecht
8. Stichting Fort Everdingen, Everdingen

Advies over reikwijdte en detailniveau voor het milieueffectrapport Dijkversterking Fort Everdingen – Ravenswaaij

Tussen Fort Everdingen en Ravenswaaij voldoen delen van de dijk aan de zuidoever van de Lek niet aan de wettelijke veiligheidseisen. Delen van de dijk zijn niet hoog en/of niet sterk genoeg. Het gaat om 11,3 km waar de dijk versterkt moet worden. Hiervoor stelt het Waterschap Rivierenland een dijkversterkingsplan op, dat moet worden goedgekeurd door Gedeputeerde Staten van Gelderland. Voor de goedkeuring van dit plan wordt de procedure voor milieueffectrapportage (m.e.r.) doorlopen.

ISBN: 978-90-421-3104-0

Commissie voor de
milieueffectrapportage

Arthur van Schendelstraat 800 Utrecht

T 030 - 234 76 66

F 030 - 233 12 95

E mer@eia.nl

w www.commissiemer.nl

